IL-BIDWI

FOLJU MAĦRUĠ DARBTEJN FIX-XAHAR MID-DIPARTIMENT TAL-BIEDJA

Editur. C. Zammit-Marmarà M.B.E.

Nru. 57 — IT-TNEJN, IT-2 TA' APRIL, 1945. — Nru. 57

BDIEWA INGĦAQDU!

(ROBERT BIASINI, Direttur tal-Biedja)

IL-PROGRESS fil-biedja mexa b'pass imgħaġġel mad-dinja kollha. F'Malta u Għawdex mixjin lejn il-progress b'pass ta' nemla. Iż-żmien ma jistenna 'l ħadd u jinħtieġ li aħna nirduppjaw il-pass tagħna biex inlaħħqu mal-progress li sar band'oħra. Jekk ma ngħaġġlux ser nibqgħu lura— u nibqgħu lura weħidna.

Id-Dipartiment tal-Biedja qed jagħmel ħiltu kollha biex jikseb il-post li tixirqilha l-biedja tagħna fid-dinja tal-lum. Ix-xewqa tiegħi ma tistax titwettaq jekk fl-isforzi tiegħi nsib tfixkil mill-bdiewa; u meta ngħid tfixkil mill-bdiewa rrid infisser tfixkil mill-bdiewa.

Forsi intom tistaqsuni: "Kif jista' jkun illi l-bdiewa jfixklu x-xogħol li hu ta' ġid għalihom? Jista' jkun! u li jista' jkun qegħdin narawh b'għajnejna. Iżda, dan jiġri għaliex il-bdiewa jisimgħu t-tfesfis ta' min, forsi, mhux interess tiegħu jara l il-bidwi ġej il quddiem, u allura, bil-biża' li jitlef in-negozju u l-ħakma minn fuq il-bidwi, jibda jimla ras il-bidwi biex ma jismax minn dawk li hu dmirhom jiftħulu għajnejh!

U l-bidwi? Il-bidwi forsi jisma' minn dak li jmur jimlielu rasu biex igħid li jrid kollox kif kien fl-imgħoddi!

Jiena ma jinteressanix x'jagħmlu dawk il-ftit li qegħdin ifittxu li jgħattu għajnejn il-bidwi; iżda jinteressani ħafna, anzi hu dmir tiegħi, li jien inneħħi l-għamad li xi wħud iridu jżommu l-bdiewa fih, u għalhekk jiena għidt illi nista' nwettaq ix-xogħol tiegħi jekk ma nsibx tfixkil mill-bdiewa stess.

Tfixkil minn xi ftit li jaħsbu li ma hux interess tagħhom illi l-bidwi jiftaħ għajnejh nistenna dejjem. Jiena ma nistenniex, illi dawk li jaħsbu li jekk il-bidwi jiftaħ għajnejh, u allura jista' jfixkilhom fin-negozju, sejrin igħinuni, imma nistenna għall-inqas illi l-bdiewa, billi jħarsu ħarsa lejn l-imgħoddi, ikunu jistgħu jintebħu l-għala dawn in-nies qegħdin il-lum iduru magħhom u jippruvaw ibegħduhom mid-Dipartiment tal-Biedja. U dan hu għax huma jaħsbu illi aħna sejrin infixkluhom fin-negozju tagħhom. Id-Dipartiment tiegħi ma jrid jaqta' ħobż ħadd, iżda jrid biss illi dak li jsir, isir sewwa u mingħajr qerq. L-għaqda fiha l-qawwa! Iżda l-qawwa tiġi meta tkun immexxija minn min għandu interess fil-Biedja u fil-bidwi u mhux minn min għandu ħsibijiet oħra.

Il-bdiewa li jridu jieħdu sehem fil-progress kbir li sar mad-dinja kollha, il-bdiewa li jħobbu lil uliedhom u li ma jriduhomx igħumu f'dak il-baħar li fih sabu ruħhom il-bdiewa kollha għal bosta snin qabel din il-gwerra, ma għandhomx jagħmlu ħaġ'oħra ħlief jingħaqdu flimkien u jimxu mat-tagħlim tad-Dipartiment. Min jagħtikom parir biex ma tingħaqdux mad-Dipartiment tal-Biedja tisimgħux minnu! Għax jew ma jifhimx, jew mhux ġenwin. Il-Għaqda u l-ftehim hi r rebħa tagħkom.

Jekk tingħaqdu intom tistgħu tgħinu lil xulxin f'kollox. Intom tkunu tistgħu tkunu ta' ġid lilkom infuskom, lil min irid jiekol il-prodotti tagħkom *u lil pajjiżkom.*

Isimgħu l-parir tiegħi. Jekk tinfirdu intom tkunu ħaffirtu l-qabar tagħkom u ta' wliedkom. Fil-għaqda intom turu dehen, li bih tieħdu li jisthoqqilkom. Għinu ruħkom u Alla jgħinkom!

IL-BIEDJA F'APRIL

(Editur tal-Propaganda)

Fil-Għalqa

ISSA li r-rebbiegħa daħlet u x-xemx bdiet tisħon, l-art bdiet tisħon ukoll u turi nixfa, dis-sena iktar mis-soltu.

Bħalissa bexxa xita tagħmel mitt ġid, l-iktar għall-patata li nżergħet fl-imwaħħar u li tmur batuta jekk ma tissaqqiex. Ix-xita għal għeluq ix-xahar ta' April tista' tagħmel il-ħsara fil-qamħ u fix-xgħir u l-iżjed fis-silla maħsuda. Għalhekk il-qawl Malti jgħid: **"Wara San Mark ix-xita nar fl-art"**. Ir-raba' bħalissa jidher qed ifur bil-ħdura. bis-siġar tal-frott iħaġġeġ biż-żahar u bis-silla tħammar. Għal nofs dan ix-xahar wieħed jibda jaħseb biex jaħsad dik is-silla li tibda turi li waslet għall-ħsad.

Għal dan ix-xahar iżra' l-bħajra u ħawwel dak li għadek ma ħawwiltx. Il-qamħ u x-xgħir jibda jimla. It-tewm jista' jinqala' qabel ma jinxef għalkollox jintrabat mazzi mazzi u jitqiegħed jinxef għar-rwieħ.

Fil-Ġnien tal-Ħaxix

Dak il-ħaxix li nżara' x-xahar li għadda għandu bżonn tal-kura sewwa sakemm jissaħħaħ biex wieħed jilqgħu mill-ħebbux, mid-dudu tal-farfett u minn dwied oħra. Bħalissa jistgħu jinqalgħu u jixxettlu l-qara' bagħli, il-bringiel, it-tuffieħ tadam, il-bżar aħmar, il-ħass, u l-pastard li jilħaq tul is-sajf jew kmieni fil-ħarifa. Wieħed jaħseb [illegible] b'x sustanza oħra li toqtol id-dud, in-nebbiet tal-kromb fil-ħmiemel kemm-il darba tara xi dud fuqu, bħall-bergħud. Jinħtieġ wisq li wieħed iħalli xi biċċa mill-ġnien mistrieħa għas-sajf, billi fiha wieħed irabbi xi ħaġa, illi ma tinħtieġx ilma, biex b'hekk ma' tul in-nixfa tas-sajf l-art tibqa' nadifa mid-dwied.

Ġnien tas-Siġar

Qabel l-aħħar tax-xahar agħżaq is-siġar tal-frott, kemm-il-darba ma għażaqtx diġà, u naddafhom mill-ħxejjex u minn xi prodotti li kienu jikbru magħhom. La tiżrax madwar is-siġar u qalb id-dwieli ħlief xi ftit piżelli għall-bikri, jew xi ftit prodotti tax-xitwa.

Għall aħħar ta' April jista' jitħawwel ix-xitel tas-siġar tal-lariġ. Jekk it-temp ikun xott tista' ssaqqi t-taħwil il-ġdid tal-frott irqiq biex tgħinhom jaqbdu sewwa u jarmu. Is-siġar tal-frott irqiq jista' jibda jitlaqqam bil-qoxra u dan it-tilqim jista' jitkompla jsir sa Settembru.

Roxx bil-kubrit id-dwieli wara li tkun tajthom il-mistura burduliża, u tajjeb kieku l-kubrit ikun ramât, (imma dan il-mument m'hawnx minnu). Dur ukoll bil-kubrit it-tadam, il-bringiel, il-ħiar, il-qara' aħmar, il-qara' twil u l-qara' bagħli, u l-bħajra meta jkun il-waqt, kif ukoll it-taħwil tal-pastard u tal-kaboċċi biex il-farfett tas-sussa ma jbejjitx fil-qalba tagħhom u jagħmlilhom.

IL-KITBA TA' L-UĊUH TAR-RABA' U TAL-BHEJJEM

(*O. Paris, M.B.E., B.Sc. [Hort.]*)

Kemm Swiet fil-Kwistjonijiet tal-Lieva

FIL-HARGA ta' qabel, fissirt kif issir il-kitba ta' l-uċuh tar-raba' u tal-bhejjem, għidt fil-qasir il-għala hemm bżonn li ssir u wegħidt li nagħti eżempji li juru xi swiet s'issa għad-Dipartiment tal-Biedja fix-xogħol tiegħu għall-biedja. L-ewwel eżempju li nibda biex insemmi huwa x-xogħol li sar u li għadu jsir mid-Dipartiment kull meta l-awtorità tal-lieva ssejjaħ bidwi jew ħaddiem ieħor tar-raba'. Qabel ma dan il-bniedem imur quddiem l-awtorità tal-lieva, id-Dipartiment tal-Biedja jagħtih ċertifikat biex jieħdu miegħu meta jippreżenta ruħu quddiem l-awtorità tal-lieva. F'dan iċ-ċertifikat ikun hemm imniżżel kemm għandu raba' l-bidwi, saqwi u bagħli; x'nies għandu fil-familja u x-xogħol u l-età tagħhom; u fl-aħħar biċċa taċ-ċertifikat id-Dipartiment tal-Biedja jgħid lill-awtorità tal-lieva xi bżonn hemm li dan il-bidwi jibqa' fix-xogħol tar-raba' u jekk tistax issir ħsara fil-produzzjoni ta' l-ikel kemm-il-darba dan il-bniedem jingħabar bil-lieva. Il-kelma tad-Dipartiment tal-Biedja aktarx li tiġi mismugħa mill-awtorità tal-lieva, u għalhekk kien hemm bżonn li d-Dipartiment tal-Biedja jkun infurmat tajjeb qabel ma jitkellem.

Kif Niflu l-Kas

Issa mhux biżżejjed li tkun taf kemm-il tomna raba' għandu l bidwi; trid tara wkoll kemm għandu wċuh li jridu x-xogħol u l-kura bħalma huma patata, pastard, kaboċċi, qara' bagħli, etċ.; trid tqis mill-banda l-oħra kemm għandu wċuh li jridu xogħol inqas bħalma huma s-silla, iż-żara', il-ġlieben, eċċ. Fejn jidħlu ħafna dwieli u siġar tal-frott, trid iġġib quddiem għajnejk ix-xogħol u l-kura li għandhom bżonn u trid tqis li jekk jibqgħu żdingati għal sena jew tnejn imħabba n-nuqqas ta' ħaddiema, jieħdu daqqa li bil-mod iqumu minnha. Imbagħad fis-saqwi trid tikkunsidra mhux biss kemm irid xogħol iżjed mir-raba' bagħli; iżda trid tara wkoll id-differenza bejn saqwi u ieħor, jiġifieri bejn is-saqwi li jaħdem qisu s-sena kollha u jagħti xi tliet uċuh, u s-saqwi li għandu staġun qasir ta' tisqija.

Għajnuna Oħra għall-Ħidma tar-Raba'

Dan ix-xogħol sar mid-Dipartiment tal-Biedja mhux biss fi kwistjonijiet ta' lieva, iżda wkoll għal bdiewa li talbu li joħorġu minn suldati jew minn xi xogħol ieħor sabiex jerġgħu lura fir-raba'. Nerġgħu naraw kemm swiet il-kitba ta' l-uċuh meta naraw kemm suldati, ħaddiema tat-tarzna u ta' bnadi oħra kellhom jitolbu lid-Dipartiment tal-Biedja biex jiktbilhom biex jieħdu xi erbat ijiem *leave* biex jaħdmu fir-raba'. Mill-kitba ta' l-uċuh biss, tista' tkun taf liema hu l-iktar mument ta' bżonn, jekk huwiex il-ħab'a tad-dris jew iż-żmien tal-mogħdija.

F'dawn il-kwistjonijiet ta' lieva, ta' ħruġ ta' suldati u ta' *leave*, id-Dipartiment tal-Biedja kiteb mijiet ta' ittri fuq mijiet ta' bdiewa. Li kieku ma kienx hemm il-kitba tar-raba' u ta' l-uċuh, dan ma setax isir kif sar. Kien xogħol ta' risponsabbiltà kbira għaliex jidħol mhux biss l-interess tal-bidwi, iżda wkoll tal-poplu illi, fil-gwerra iżjed milli fil-paċi, jiddependi għall-għajxien tiegħu fuq il-prodotti tar-raba'.

Il-Patata tax-Xitwa l-Oħra

F'dak li għidna s'issa, rajna xi swiet il-kitba ta' l-uċuh meta tieħu l-kitba ta' kull bidwi għaliha. Issa nieħdu eżempju fejn il-kitba swiet meta toħodha kollha f'salt, jiġifieri tgħodd il-kitba tal-bdiewa kollha f'salt. Ix-xitwa ta' qabel din, il-Għaqda Nazzjonali tal-Bdiewa kienet għamlet talba qawwija lill-Gvern biex jiffissa l-prezz tal-patata ta' dik ix-xitwa u jagħmlu żewġ liri l-qantar. Meta saret din it-talba, il-patata ma kenitx ilha miżrugħa u kien għadu kmieni biex wieħed jgħid kemm sejra tagħmel. Iżda l-Gvern laqa' t-talba tal-Għaqda Nazzjonali tal-Bdiewa u qabad u iffissa l-prezz ta' żewġ liri l-qantar li talbu l-bdiewa. L-istaġun ħabat tajjeb u l-patata għamlet tant li kulħadd qal li kienet waħda mill-aħjar staġuni li qatt rajna. Mhux hekk biss; il-Gvern kien ġieb żerriegħa fil-kaxxi biex tinżara' għal tax-xitwa u din tat prodott sabiħ ukoll. Meta bdiet tinqala' l-patata u l-Gvern beda jagħmel il-ġabra tiegħu ta' kull ġimgħa, kien hemm bdiewa u nies oħra li jifhmu fis-swieq tal-patata, li ħasbu li l-patata m'hijiex sejra tikkonsma ruħha kollha u li l-Gvern se jkollu jew isifirha jew jitlef il-flus minnha. Kien hawn ukoll xi bdiewa li beżgħu li l-Gvern, wara li ta l-kelma li l-prezz ikun żewġ liri fil-qantar, ifittillu jraħħasha sabiex jeħles mill-pis. Iżda d-Dipartiment tal-Biedja għamel il-kalkuli tiegħu fuq il-kitba ta' l-uċuh u deherlu li għal-kemm il-patata kienet għamlet ħafna, ma kenitx għamlet daqs kemm kienu jaħsbu n-nies. Mill-konsum li kien hawn ta' kull ġimgħa għar-razzjon u għas-servizz, kien jidher li l-patata sejra tikkonsma ruħha. Għalhekk id-Dipartiment la ħabbel rasu għas-safar u lanqas biss ma daħlitlu f'moħħu li jerġa' lura mill-prezz li kien wiegħed. Il-bdiewa kollha ħelsu mill-patata u l-poplu baqa' jsib patata tista' tgħid sa l-aħħar ta' l-istaġun b'6½d. ir-ratal.

F'ħarġiet oħra ta' "Il-Bidwi", inkompli nagħti eżempji li juru kemm swiet il-kitba ta' l-uċuh u tal-bhejjem. Nibda nieħu wkoll xi pont li ma għandux x'jaqsam mal-kontroll ta' żmien il-gwerra, iżda li bih nista' nuri wkoll kemm tiswa l-kitba li qegħdin nitolbu minn għand il-bidwi. Wara nibda nuri kif din il-kitba sservi bħala mera jew stampa tal-biedja ta' kull raħal u tal-pajjiż kollu.

TQASSIM TA' ĠWIEŻ BIL-KUPUNI

DIPARTIMENT TAL-BIEDJA

RAZZJON: MARZU-APRIL 1945.

Bhejjem	Sehem	Kemm jiswa Lewn kull kupun tal-kupun
Majjali:	Kupun, Smida. ir-ras—40 ratal—Salamun.	

Bhejjem ta' l-Ifrat:

3 kupuni. Qxura. ir-ras—50 ratal—Isfar.

TJUR U FNIEK

Bdiewa—Malta: Kupun Nru. 4. Smida—40 ratal—Salamun.
Kupun Nru. 5. Xgħir—20 ratal—Salamun.

Bdiewa—Għawdex:
Kupun Nru. 4. Smida—40 ratal—Salamun.
Kupun Nru. 5. Xgħir—10 rtal u
Qamħ Imfarrak—10 rtal—Salamun.

Mhux Bdiewa—Malta u Għawdex:
Kupun Nru. 4. Taħlita ta' Qxura u Ħalib,
25 ratal—Isfar.
Kupun Nru. 5. Xgħir—10 rtal u
Qamħ ir-Rum—10 rtal—Isfar.

Kull kupun irid ikun fih l-inizjali tad-Direttur tal-Biedja.

Razzjonijiet ta' ġwież ieħor barra minn dawk imsemmijin hawn fuq jitqassmu bil-Biljetti tar-Razzon tas-soltu.

Il-Biljetti u l-Kupuni tar-Razzjon jistgħu jinġabru mill-Uffiċċju tal-'Protection Office'.

Il-Biljetti u l-Kupuni tar-Razzjon jistgħu jissarfu għand kull neguzjant jew bejjiegħ tal-ġwież li jkollu l-permess ibigħ.

Kemm idumu jiswew il-Biljetti u l-Kupuni

Biljetti tar-Razzjon sat-13 ta' April, 1945;
Kupuni tar-Razzjon sat 30 ta' April, 1945.

PREZZIJIET:

MALTA: Smida. 10s. l-ixkora: Taħlita ta' Qxura u Ħalib, 9s. 6d. il-xkora: Xgħir. 2s. 9d. il-wiżna; Qamħ ir-Rum 4s. 7¼d. il-wiżna.

GHAWDEX: Smida. 10s. 3d. l-ixkora: Taħlita ta' Qxura u Ħalib, 9s. 11d. il-xkora; Xgħir. 2s. 10½d. il-wiżna; Qamħ Imfarrak. 2s. 1d. il-wiżna; Qamħ ir-Rum, 4s. 8d. il-wiżna.

TWISSIJA MEĦTIEĠA

L-Għassara ta' l-Inbid, Fabbrikanti tal-Kunserva tat-Tuffieħ tadam, ta' l-ilma żahar, tal-għasel u ħwejjeġ oħra magħmula mill-ħaxix jew mill-frott, li jridu jieħdu sehem fil-Wirja tal-Ħxejjex, Frott u Fjuri li għandha ssir fil-Ġonna ta' Sant'Anton fil-5 u s-6 ta' Mejju, għandhom jiktbu lis-Segretarju, Is-Sur Karm. Zammit-Marmarà, M.B.E., Villa Chelsea, Birkirkara.

Hu tabilħaqq reklam kbir għall-fabbrikanti li juru l-prodotti tagħhom f'wirja hekk kbira bħal din. Id-Direttur tal-Biedja (s-Sur Robert Biasini) sejjer jagħti "tazza" għall-aħjar kampjun esibit ta' l-Inbid tal-pajjiż.

L-GHARAQ TAL-PJANTI

(C. Zammit-Marmara, M.B.E.)

TRASPIRAZZJONI hi x-xogħol li jagħmlu l-pjanti biex jarmu minnhom f'għamla ta' fwar għal ġo l-arja l-umdità miz-zokk u mill-weraq.

Hi ħaġa magħrufa bizzejjed illi l-għeruq tal-pjanti jieħdu l-umdità mill-ħamrija mxarrba li fiha jkunu jikbru u jgħadduha għaz-zokk prinċipali u minn hemm għall-weraq u għall-fjur; jiġifieri, għal kull biċċa mill-pjanta minn wiċċ l-art 'il fuq. Hu wkoll magħruf illi din l-umdità mhux biss iżżomm il-pjanta umda, iżda hi wkoll meħtieġa għall-ħajja tal-pjanta stess, għaliex tgħin biex jifforma ruħu fil-pjanta z-zookkor u l-lamtu bil-proċess magħruf mix-xjenza bl-isem ta' **"fotosinthesis"** (assimilazzjoni tal-karbonju); l-umdità tħoll ukoll dawn is-sustanzi biex ikunu jistgħu jittieħdu bħala ikel li bih il-pjanta tkun tista' żżomm u tgħaddi 'l quddiem.

Meta l-umdità tidħol fl-għeruq poruzi tal-pjanta, hi ġġorr magħha, imdewweb fiha stess, in-nitroġenu, il-fosfati u l-putassa li jkun hemm fil-ħamrija u li huma meħtieġa għall-pjanti. Ma' dawn iġġorr ukoll traċċi ta' ħadid, ġir, klorina u sustanzi oħra li huma bżonjuzi biex igħaqqdu l-ħjut li minnhom il-pjanta hi magħmula. Taħt kondizzjoni normali jkun hemm dejjem għaddej il-wied ta' umdità mill-għeruq għaz-zokk li jġorr m'egħu l-ikel meħtieġ f'kull biċċa mill-pjanta u mbagħad l-umdità żejda toħroġ bħal għaraq mill-pjanta għal ġewwa l-arja.

Kieku nkejlu l wiċċ ta' kull werqa tal-pjanta u nqisu dan kollu mal-kejl tal-parti mikxufa taz-zokk ewlieni, aħna naturalment insibu illi l-weraq jokkupaw wisq iżjed post fl-arja milli jokkupa z-zokk. Mill-banda l-oħra l-weraq għandhom wisq iżjed pori miz-zokk u allura hi ħaġa loġika li wieħed jaħseb illi l-pjanta tarmi wisq iżjed umdità (għaraq) mill-weraq u mbagħad tiġi ħaġa ċara bizzejjed ukoll illi pjanta li għandha ħafna weraq titlef minnha umdità (għaraq) wisq iżjed malajr minn waħda li għandha inqas weraq jew weraq iżgħar.

Il-pjanti jitilfu minnhom din l-umdità wkoll skond ma tkun it-temperatura ta' madwarhom. F'ġurnata ta' sħana, il-pjanti jitilfu umdità wisq iżjed minn f'ġurnata friska. Xitla li l-weraq u z-zokk tagħha jkunu għadhom ma laħbewx qosra, jitilfu wkoll l-umdità minnhom iżjed malajr minn pjanti ikbar.

Id-dawl ukoll jikkaġuna telf iżjed ta' umdità u dan tista' tippruvah minn żewġ pjanti, il-waħda żżommha f'tieqa u l-oħra f'rokna mudlama tal-kamra.

L-umdità li jkun hemm fl-arja stess hi pont ieħor li għandu x'jaqsam maż-żmien li tieħu pjanta biex titlef minnha l-umdità. F'ġurnata umda t-telf ikun inqas milli jkun f'ġurnata xotta, il-għaliex f'ġurnata xotta l-arja n'exfa ta' madwar il-pjanta tiġbed l-umdità mill-pjanta stess, filwaqt illi meta l-arja tkun umda allura il-kondizzjoni tal-pjanta u ta' l-arja ta' ma' dwarha jkunu jixxiebħu u b'hekk il-pjanta titlef l-umdità wisq iżjed bil-mod.

Jekk is-sħana ta' l-arja ta' madwar il-pjanta tkun kbira, l-umdità mill-pjanta tintilef iżjed bil-għaġla u hekk ikun jinħtieġ illi l-għeruq jiġbru iżjed umdità mill ħamrija biex iroddu lura dak li jkunu tilfu l-weraq. Jekk it-telf ta' umdità mill-weraq ikun iżjed kbir mill-kwantità ta' umdità li jiġbdu l-għeruq, allura l-pjanta tidbiel.

Bħalma ġa għedna, il-pjanta tiġbed is-sustanzi (l-ikel tagħha) mill-ħamrija. Dan tagħmlu billi l-għeruq jeħduh mit-trab ma' l-umdità li jiġbdu minn ħamrija mxarrba. Il-kwantità ta' sustanzi li jittieħdu ma' l-ilma hijma żgħar ħafna u għalhekk nistgħu nikkonkludu illi biex pjanta tieħu mill-ħamrija sustanzi bizzejjed biex titmantna u tikber kif imissha, jinħtiġilha tixrob kwantità kbira ta' ilma.

Issa b'dan li fissirna nistgħu naraw x'ikun qed jiġri kontinwament fil-pjanti. L-iżjed mezz ħafif biex tifhem dan hu li wieħed iġib quddiem għajnejh l-għeruq tal-pjanta li fihom dieħel dejjem kurrent ta' ilma mħallat b'sustanzi mdewba ta' ikel tal-pjanti. Bil-mod il-mod l-għeruq jimtlew b'dan u għalhekk il-pressjoni fihom (imsejħa xjentifikament **osmosis**) issir hekk qawwija li jkun jinħtieġ jinsab mezz biex joħroġ minnhom: b'hekk l-umdità tiġi mbuttata għal ġewwa z-zokk u minn hemm għal ġo l-weraq fejn il-pressjoni tkun inqas, għaliex il-weraq jarmu l-umdità żejda li jkollhom fl-arja.

Minn dan nifhmu l-biċċa xogħol tant sabiħa tan-natura li tkun qiegħda ssir f'kull ħin u f'kull pjanta li tgħix. L-għeruq jixorbu l-umdità mill-għeruq, iqassmu dan lill-pjanta kollha flimkien mas-sustanzi meħtieġa għall-pjanta. Il-pjanta żżomm is-sustanzi li jkollha bżonn u tarmi l-umdità li jkollha żejda mill-weraq.

IT-TORBIJA TAL-FNIEK

(H. J. Mifsud, F.Z.S., M.B.R.C.)

LA darba għandna l-fenek u l-fenka tar-razza li minnhom irridu nnisslu, b'saħħithom u f'kondizzjoni tajba, ma għandniex xi ngħidu, iżjed wieħed għandu jistenna li jkollu btan b'saħħithom.

Ħafna nies jaħsbu li la darba l-fenek u l-fenka huma b'saħħithom, allura huma jistgħu jnisslu minnhom bla biża' ta' xejn. Imma dan mhux bizzejjed.

L-ewwel ħaġa li tiġi wara s-saħħa hija l-età. Meta ngħidu l-età jiġifieri dejjem għandna nevitaw li nlaqqgħu fniek li jkun għadhom ma laħqux iż-żmien tat-tagħmir. Iż-żmien tat-tagħmir jiddependi mir-razza u wkoll mill-istaġuni. Fis-sajf, mhux ta' min inissel minn fniek ta' l-ebda razza jew età, u dan imħabba fis-sħana li tant teffettwa f'dawn il-gżejjer ma' tul din l-istaġun, sħana li tant teffettwa l-fenka mgħammra li ż-żrameġ tagħha ma jiġu 'l quddiem qatt. Fi staġuni oħra, il-fenka biex titgħammar irid ikollha minn seba' xhur 'il fuq. Jekk fenka titgħammar ftit ta' żmien wara li tilħaq din l-età jkun wisq aħjar, kemm għaliha kif ukoll għal uliedha. Fi fniek bħal "Flemish Giant" mhux ta' min iħallihom żmien twil, jiġifieri iżjed minn meta jilħqu tmien xhur, bla ma jgħammarhom, għax inkella kapaċi biex ma jkunux tajbin iżjed għar-razza, jiġifieri ma tkunx tista' tnissel minnhom iżjed. Anzi xi awtoritajiet jgħidu li l-fenek (raġel jew mara) l-aħjar li tnissel minnu huwa meta jkun bejn it-tmienja u l-ħmistax-il xahar. Fenka li tkun imrobbija tajjeb iddum tajba għat-tnissil sa ħames snin. Iżda l-aqwa awtoritajiet Franċiżi jirrikkmandaw li l-aħjar ħaġa hi li tieħu tnejn jew tlitt ibtan minn fenka u mbagħad tbiegħha jew toqtolha għall-ikel, u trabbi minn flokha waħda minn uliedha stess.

Ħadd ma jista' jgħid meta hu l-waqt eżatt li l-fenka għandha titgħammar, iżda fir-Rebbiegħa hija aktarx li tkun dejjem lesta biex tilqa' l-fenek. Fix-Xitwa l-aħjar li tgħammarha fi ġranet sħan.

Meta tara li huwa l-waqt biex tgħammar il-fenka tiegħek, qiegħda fil-kaxxa tal-fenek, u mhux il-fenek fil-kaxxa tagħha għax inkella jsir il-ġlied.

Meta titlaqhom flimkien qatt ma għandek tħallihom weħidhom iżda oqgħod magħhom biex tara tiġrix waħda minn dawn l-affarijiet.

L-ewwel: Il-fenka titrekken u ma tagħtix kas tal-fenek.

It-tieni: Il-fenka toqgħod iddur mal-kaxxa, qisha qiegħda tilgħab.

It-tielet: Il-fenka tingħi jew tagħmel għal fenek.

Ir-raba': Il-fenka ma tiċċaqlaqx u tħalli l-fenek jgħammarha.

Fl-ewwel u t-tielet kas, neħħi l-fenka minn mal-fenek u erġa' ipprovaha wara ftit taż-żmien. Fit-tieni kas stenna ftit. Fir-raba' kas, kollox għandu jkun sewwa; f'dan il-kas il-fenek aktarx li jinxteħet fuq ġenb wieħed b'widnejh mitfugħin lura.

TAGHRIF FUQ IL-FRIEFET

TISWIJA

Fil-ħarġa ta' "Il-Bidwi" ta' qabel din deher artiklu sabiħ ħafna imsemmi "Tagħrif fuq il-Friefet tal-Passa". Bi żball il-istampar dak l-artiklu deher li kitbu **Ant. Vella**, filwaqt li hu miktub mis-Sur **TONIN VALLETTA**, is-Surmast ta' l-Iskola ta' Birkirkara, magħruf bħala wieħed li għamel studju twil dwar il-Friefet. Jisgħobbina tabilħaqq minn dan l-iżball.

KO-OPERAZZJONI TA' BDIEWA TA' L-INGILTERRA

BDIEWA TA' RABA' ĊKEJKEN JISSIEHBU FIL-GĦODOD TAR-RABA'

(Maqlub mill-Ingliż)

Tmienja u tmenin fil-mija ta' oqsma ċkejkna fl-Ingilterra ma fihomx iżjed minn 540 tomna jew madwar 34 modd. Dan ifisser illi l-ispiża tal-imħaret tal-mutur (*tractors*) u għodod oħra moderni għax-xogħol tar-raba' fihom daqsxejn ta' tweġħir biex tinqeda bihom. Ukoll meta l-bidwi għandu biex jixtri dawn il-għodod, ma jfendilux li joħroġ flus għax-xiri tagħhom meta m'll-kapital li għandu ma jistax jonfoq is-somma kollha fi spiża bħal din. B'danakollu, moħriet tal-mutur huwa mezz tajjeb sabiex tiffranka x-xogħol biex wieħed jipprofitta ruħu, kemm jista' jkun, mit-tempijiet tajba u x-xogħol isir sewwa fiż-żmien li għandu jsir. Dan l-ixkiel li wieħed jipprovdi ruħu b'dawn il-għodod sata' jitwetta fi żmien ilgwerra bis-saħħa tal-għaqdiet Ko-operattivi ta' bdiewa li saru fl-Ingilterra biex jinqdew bejniethom bil-għodod tarraba' u dan il-ftehim irnexxa ħafna. Il-kwistjoni ta' min għandu jisserva l-ewwel, ngħidu aħna, għandux jinħasad l-ewwel il-ħafur tas-Sur X jew tas-Sur Y soltu jinqata' billi jinħatar wieħed jew tnejn minn fost il-għaqdiet tal-bdiewa bħala mħallfin.

U DAN MHUX HLIEF IL-BIDU

Din il-għajnuna ta' bdiewa bejniethom jidher li huwa l-bidu ta' ħidma wisq akbar. Il-bdiewa kienu dawk li qalu illi "mhux biżżejjed li aħna nigbru l-għodod tagħna biex ninqdew ilkoll bihom, iżda wkoll li nigbru u ngħaqqdu l-idejjiet tagħna." Għalhekk għaqdiet ta' bdiewa biex jiddiskutu fuq ħwejjeġ tal-biedja bdew jinbtu minn dawn il-"Għabriet ta' Għodod" jew "Għaqdiet għall-Għajnuna bejn il-Bdiewa lill-Xulxin", kif dawn jissejħu f'xi postijiet tal-pajjiż.

Dawn il-Għaqdiet jiltaqgħu madwar darbtejn fix-xahar fil-għaxija u jġibu lil xi ħadd jagħmlilhom xi taħdita. Wara ssir diskussjoni fuq li jkunu semgħu. Fis-sajf dawn il-laqgħat isiru spiss fl-oqsma tagħhom fejn huma jduru mal-post, jagħmlu xi osservazzjonijiet, jew isiru xi mistoqsijiet u jfissru l-fehmiet ta' xulxin.

Iżda fl-art ta' Buckinghamshire, fl-Ingilterra, il-bdiewa jagħmlu xi ħaġa iżjed minn hekk. Xi tmien bdiewa li joqogħdu madwar ir-raħal ċkejken ta' Water Stratford, li s'issa draw jissieħbu fil-għodod tar-raba', iddeċidew dan l-aħħar li jissieħbu f'gendus tar-razza prim. Billi n-negozju tagħhom kien ċkejken, dehrilhom li ma kienx ifendi li jixtru gendus għal kull merħla bhejjem, għalhekk huma kisbu gendus tal-parroċċa. Dan huwa gendus tar-razza "Short Horn" li jiswa madwar £140. Il-bdiewa bnew maqjel talgniedes fiċ-ċentru tar-raħal fejn il-baqar jittieħdu għattagħmir, u għamlu regolamenti ta' reqqa kbira sabiex huma jimxu fuqhom. Il-ħsieb prinċipali ta' dawn ir-regolamenti huwa li jħarsu l-bhejjem mill-mard. Issa qegħdin jitkellmu u jfittxu biex iwaqqfu Depost Centrali fejn il-ħalib jista' jittieħed biex jiksaħ qabel ma jintbagħat barra, u fejn il-kanen tal-ħalib jistgħu jinġabru u jkunu milqugħin mix-xemx sakemm jiġi l-"lorry" u jġorrhom. B'hekk titnaqqas l-ispiża tat-trasport u ma jkunx hemm il-biża' li l-ħalib jiqras.

IDEJIET IŻJED FIL-WISA'

Ta' min josserva illi l-President ta' din il-għaqda ċkejkna ta' bdiewa huwa bidwi illi qabel qatt ma kien jieħu interess fis-servizz pubbliku. Qabel l-iktar li kien jinteressa ruħu fl-affarijiet tal-qasam tiegħu stess; iżda issa li hemm id-drawwa li wieħed jaħdem għall-ġid ta' kulħadd, hemm ix-xeħta fost il-bdiewa kollha li dawn il-bdiewa jkabbru l-idejjiet tagħhom.

Dan il-moviment ma għandu ebda ħsieb pulitiku. F'dawn il-kumitati għandek issib bdiewa ta' kull partit pulitiku. Prattikament dan il-moviment, bħalma ssib fiddinja kollha fost in-nies li jgħixu fuq ix-xogħol tar-raba', huwa l-mera ta' dawk l-irġiel li għandhom biċċa xogħol f'idejhom u jfittxu dejjem li jagħmluha mill-aħjar u bl-iktar mod għaqli.

WIRJA KBIRA

TAL-ĦXEJJEX, FROTT U FJURI

Għandha ssir mill-"Malta Horticultural Society", fil-Ġonna ta' Sant'Anton, fil-5 u 6 ta' Mejju li ġej. F'din il-Wirja se jkun hemm taqsima għall-Inbejjed tal-Pajjiż, Għasel, Ilma Żahar u ħwejjeġ oħra magħmulin mill-frott jew mill-ħaxix.

Kull min jixtieq igħin lil din is-Soċjetà f'din il-Wirja kbira billi joffri tazzi, flus, jew ħwejjeġ oħra għall-premijiet huwa mitlub jibgħathom mill-iżjed fis lill-Assistent Segretarju, is-Sur Salvinu J. Zammit, 34e, Victoria Terrace, Sliema, lill-Capt. A. Caruana, Kingsway, il-Belt, jew lis-Segretarju Onorarju, is-Sur Karm Zammit-Marmarà, M.B.E., Villa Chelsea, Birkirkara.

IĊ-ĊENTENARJA

(C. Penza)

Fost il-pjanti tar-razza tal-Qara', il-lum sa nsemmi waħda minnhom li ftit taż-żmien ilu kienet użata ħafna, u li l-lum bdiet tonqos. Din il-pjanta hija dik li aħna nsejħulha "*ċentenarja*" u li l-botaniċi jsejħulha *Sechium edulis* (Swartz). In-nisel ta' din il-pjanta hija l-Indja tan-naħa tal-Punent u daħlet fl-Ewropa fl-1866, u l-ewwel ma bdew jikkultivawha fi Sqallija, u hemm tawha l-isem ta' *Centenarja*. Fl-1881 ċertu Patri Ġeswita jismu P. Rizzo bagħat l-ewwel frotta tagħha lill-magħruf Professur Gavin Gulia li dak iż-żmien kien Professur ta' l-Istorja Naturali u Direttur tal-Ġnien Botaniku tal-Gvern. L-ewwel pjanta taċ-Centenarja kibret sewwa sewwa f'dan il-ġnien, minn fejn sa ftit snin wara xterdet ma' Malta u Għawdex.

Din il-pjanta għalkemm hija magħduda mal-pjanti annwali, jiġifieri tgħix għal żmien ta' sena, hija kapaċi żżomm minn 7 sa 8 sin, tikber ħafna u tagħti bosta frott, bnin u risfreskanti. Iċ-Centenarja tista' tissajjar b'bosta manieri, ngħidu aħna, moqlija, mgħollija, fil-minestra, kif ukoll il-forn bħalma jmissna nagħmlu għall-qara' bagħli.

Il-koltivazzjoni ta' din ix-xitla hija ħafifa ħafna; titnissel malajr, u fil-klima tagħha tmur tajjeb ħafna. Din titnissel billi tqiegħed waħda mill-frott tagħha ġo tazza u terħilha sakemm taraha ttalla! Malli l-frotta taraha qiegħda tinbet u titla' daqs pied, għaddasha fl-art u saħħiha. Jekk wieħed jagħtiha ftit demel ma jagħmilx ħażin. Naħseb li din il-frotta tfendi ħafna għal dawk li għandhom is-saqwi u taqbel ħafna għall ġonna tad-djar.

KUMITAT TAL-"MALTA HORTICULTURAL SOCIETY" GĦAS-SENA 1945

Patrun: L-Eċċellenza Tiegħu t-Tenent General Sir Edmond Schreiber, K.C.B., D.S.O.

President Onorarju: Is-Sur Robert Biasini, Direttur tal-Biedja.

President: Il-Wisq Nobbli Konti Ed. Sant Fournier.

Viċi-President: L-Onorabbli Kurunell Roger Strickland, E.D.

Segretarju Onorarju: Is-Sur C. Zammit-Marmarà, M.B.E.

Assistent Segretarju: Is-Sur Salvino J. Zammit. ...

Teżorier: Is-Sur J. Ebeyer Slythe, C.D.D., F.Z.S.

Membri: Is-Sinjura R. Campbell; Is-Sinjura M. Price; Is-Sinjura J. Bonavita; il-Kaptan J. Bonavita; Is-Sur J. B. Francia; Is-Sur J. Mallia Pulvirenti; Is-Sur G. Caruana; il-Kaptan H. E. F. de Trafford; Is-Sur Oscar Paris, B.Sc., M.B.E.; Is-Sur G. Cousin.